

Viki Jakaša Borić
Biserka Dumbović Bilušić

Viki Jakaša Borić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Zagrebu
vjakasa@gmail.com

Biserka Dumbović Bilušić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Rijeci
bbilusic@gmail.com

Prethodno priopćenje/
Preliminary communication
Primljen/Received: 4. 6. 2019.

UDK: 728.5(497.5)(210.7 Brijuni)“19“
640.412(497.5)(210.7 Brijuni)

DOI: <http://dx.doi.org/10.17018/portal.2019.7>

Kompleks hotela Neptun (Brioni) na Brijunu Velom – izgradnja i transformacije

SAŽETAK: Članak donosi prikaz transformacija hotelskog kompleksa Neptun na Brijunu Velom, građenog prema projektima bečkog arhitekta Eduarda Kramera od 1910. do 1912. godine.¹ Na temelju Kramerovih projekata, povijesne fotodokumentacije i analize postojećeg stanja, hotelski se kompleks razmatra u kontekstu onodobne hotelske izgradnje na području Kvarnera, koja početkom 20. stoljeća s razvojem turizma doživljava preobrazbu. Riječ je prije svega o napuštanju zatvorenog historicističkog koncepta u korist razvedenijeg tlocrta i lođama rastvorenih pročelja, kao i bogatije ponude društveno-kulturnih i rekreacijskih sadržaja, što je podrazumijevalo uvođenje javnih prostora kao što su kinodvorana, plesna dvorana, dvorana za slušanje glazbe, prostor za društvene igre, zimski bazen i sl. Istovremeno secesijski vokabular uz natruhe moderne dobiva primat u odnosu na prethodno dominantni neostilski izričaj. Kompleks je, međutim, znatno izmijenjen nizom intervencija nakon Drugog svjetskog rata, a posebno je zanimljiv zahvat koji se izvodi prema projektu slovenskog arhitekta Vinka Glanza na najvećoj zgradi kompleksa – Neptunu III. Naime, u povodu planiranog sastanka predstavnika nesvrstanih zemalja 1956. na Brijunu Velom, Glanz dobiva zadatak od Vlade SFRJ da kompleks hotela Neptun, koji predstavlja vrata otoka, preoblikuje u skladu s političkim aspiracijama ondašnje Jugoslavije. Radom su predstavljene dosad neobjavljeni nacrti Vinka Glanza za pregradnju Neptuna III, kao i idejno rješenje za preoblikovanje cijeloga kompleksa. Osim Glanzovih intervencija, utvrđene su sve kasnije važnije promjene, poput pregradnje bazenske zgrade i zgrade Neptuna II. Ti su zahvati pridonijeli potpunoj diferencijaciji dijelova prvotno homogene cjeline, što otvara brojna pitanja u vezi s budućom obnovom i prezentacijom kompleksa.

KLJUČNE RIJEČI: Paul Kupelwieser, Eduard Kramer, Brijun Veli, hotelski kompleks Neptun, historicizam, secesija, moderna, Vinko Glanz

Novija povijest Brijuna počinje 1893. godine, kad rudarski stručnjak i austrijski poduzetnik, direktor željezare u Witkowitzu (Vitkovice), Paul Kupelwieser (1843. – 1919.) kupuje Brijun Veli s namjerom revitalizacije otoka.² Uz pomoć nekolicine stručnjaka, ali prije svega zahvaljujući svojoj viziji i poduzetnosti, već početkom 20. stoljeća uspješno uređuje otok i uspostavlja

održivo gospodarstvo. Riječ je o nizu aktivnosti koje provodi: od pošumljavanja, navodnjavanja i rekultivacije obradivih površina, ozdravljenja otoka od malarije, do gradnje nove mreže putova i uvođenja komunalne infrastrukture – što će biti platforma razvoja turističkog naselja desetak godina poslije.³ Ideja o razvoju turističkog naselja formirala se postupno, odnosno djelovanje Kupelwiesera

1. Pogled na hotelski kompleks Neptuna (Z. Bogdanović, 2014.)
View of the Neptun hotel complex (Z. Bogdanović, 2014)

2. Pogled na hotelski kompleks Neptuna, tridesete godine 20. stoljeća (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
View of the Neptun hotel complex, 1930s (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

3. Pogled na hotelski kompleks Neptuna, tridesete godine 20. stoljeća (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
View of the Neptun hotel complex, 1930s (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

4. Pogled na hotelski kompleks Neptuna, tridesete godine 20. stoljeća (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
View of the Neptun hotel complex, 1930s (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

na Brijunu Velom sve do početka 20. stoljeća nije vezano za razvoj turizma, što na primjer dokazuje njegova odluka o smještaju gospodarskih građevina duž obale, koje će tek kasnije zamijeniti hotelima, šetnicama i ostalim popratnim turističkim sadržajima.⁴

Formiranje urbaniziranog turističkog naselja počinje početkom 20. stoljeća, a rezultat je angažmana mladoga bečkog arhitekta Eduarda Kramera (1874. – 1943.), koji od 1902. do 1913. godine projektira sve važnije građevine u brijunskoj luci.⁵ Izdvaja se kompleks hotela Neptun⁶ koji osmišljava prema najvišim standardima onodobne turističke izgradnje, a uzimajući u obzir pejzažno uređeni krajolik otoka, raznoliku kulturno-zabavnu turističku ponudu i blagodatnu klimu, sasvim je jasno zbog čega Brijun Veli postaje omiljeno mjesto odmora i oporavka aristokracije austrougarskih zemalja. Nakon Prvog svjetskog rata Brijuni dolaze pod talijansku upravu. S ciljem prilagodbe novim potrebama i interesima bogate klijentele koja tada potječe iz krugova europske buržoazije, sin nasljednik Carl Kupelwieser proširuje turističku ponudu.⁷ Uređuju se tereni za golf, polo i druge sportske aktivnosti te se otvara kasino pa Brijuni uskoro postaju poznato europsko mjesto zabave i sporta. Sve to ipak nije bilo dovoljno za pokriće velikih troškova, a lošem poslovanju pridonosi i velika svjetska kriza 1929. godine. Nakon bankrota, Brijuni 1936. godine prelaze u vlasništvo talijanske pokrajine Venezia Giulia, a nakon Drugoga svjetskog rata, 1946. talijanska vlast ih predaje Vladi SFRJ.⁸ Ljepotu Brijuna prepoznaje i tadašnji predsjednik Jugoslavije Josip Broz Tito pa ih 20. lipnja 1947. proglašava predsjedničkom rezidencijom, zatvorenom za javnost, posjetitelje i goste u hotelima. Slijedi obnova i sanacija građevina oštećenih u savezničkom bombardiranju, a hotelski kompleks Neptun u nekoliko se navrata adaptira i obnavlja, pri čemu gubi svoje prvotno obličje. Uvelike ga je obilježila intervencija na glavnoj zgradi iz pedesetih godina 20. stoljeća, do koje je došlo prije svega iz političko-ideoloških razloga. Slijedi obnova njegovih ostalih dijelova iz sedamdesetih godina, kad se formira stanje kakvo zatječemo danas. Osnivanjem Nacionalnog parka Brijuni 1983. godine, otok se otvara

za javnost. Kompleks hotela Neptun danas je u funkciji, međutim stari je sjaj potpuno izbljedio. Bolje rečeno, zamijenila ga je osrednjost iz koje svakako treba pronaći izlaz. Cilj izrade konzervatorske studije obalnog dijela središnjeg područja/središnje zone otoka Veli Brijun, u sklopu koje je provedeno istraživanje kompleksa hotela Neptun, bila je prostorno-arhitektonska analiza, valorizacija, odnosno revalorizacija svih zgrada u zoni obuhvata te izrada sustava mjera zaštite, konzervatorskih uvjeta i smjernica za njihovo buduće korištenje i uređenje.⁹

Počeci hotelske gradnje na sjevernom Jadranu

Kompleks hotela Neptun II i III, građen od 1910. do 1912., najvažniji je građevinski i urbanistički zahvat u zoni luke Brijuna Velog do današnjih dana (sl. 1). Osim što dominira veličinom, Neptun konceptom i oblikovanjem predstavlja suvremenu hotelsku izgradnju sjevernog Jadrana i zauzima posebno mjesto unutar hotelske izgradnje Brijuna Velog (sl. 2, 3 i 4). Treba napomenuti da su Brijuni uz Opatiju, Lošinj i Rovinj u sklopu ciljanog poduzetničkog programa bili namjenski odabran prostor kao primarna „austrijska rivijera“.¹⁰ Austrijski poduzetnici, naime, prepoznaju kvalitete klime i podneblja koje je taj prostor nudio, a povezanost Rijeke željezničkom prugom s Bečom i Peštom učinila ga je bliskim srednjoj Europi, što je pridonijelo njegovoj važnosti i razvoju.¹¹ Osim što su austrijski poduzetnici investirali u gradnju hotela i lječilišta s različitim pratećim sadržajima, te su građevine projektirali njihovi arhitekti, prenoseći, dakako, utjecaje bečkoga historicizma na jadransku obalu. Prvi hoteli na tom prostoru tijekom posljednje četvrtine 19. stoljeća, poput opatijskih hotela Kvarner (sagrađen 1884., balkoni i lođe prigradene 1927.) i Stephanie – danas Imperijal (1885.) ili hotela Adriatic u Rovinju, dokazuju da se u prvoj fazi razvoja hotelske izgradnje izravno prenosi bečka serijska gradnja u jadransko podneblje.¹² To bi značilo da su hotelske zgrade bile zatvorenog karaktera, čvrstog vanjskog oblika i često osne koncepcije, simetrično raščlanjene rizalitim istacima, dekorirane uglavnom neorenesansnim repertoarom dekorativnih oblika, najčešće bez balkona ili sa samo nekoliko njih. Stilski je to bila suzdržana bečka historicistička arhitektura, koja je slična rješenja primjenjivala i na zgrade različite javne namjene, poput škola, činovničkih zgrada ili bolnica.¹³ Hotel Therapia u Crikvenici, sagrađen 1895., svojim volumenom koji raščlanjuju galerije u katnim etažama nagovještaj je preobrazbe, odnosno prilagodbe hotelske arhitekture podneblju što će se razviti s 20. stoljećem. Potpunija prilagodba podneblju proizišla je iz iskustva boravljenja na moru i iz želje za što kvalitetnijim korištenjem blagodatne takve klime. Značila je prije svega rastvaranje hotelskih soba balkonima i lođama koji su omogućavali gostima intenzivniji kontakt s vanjskim prostorom, uživanje u blagom klimi i vidicima. Istovremeno historicistički repertoar

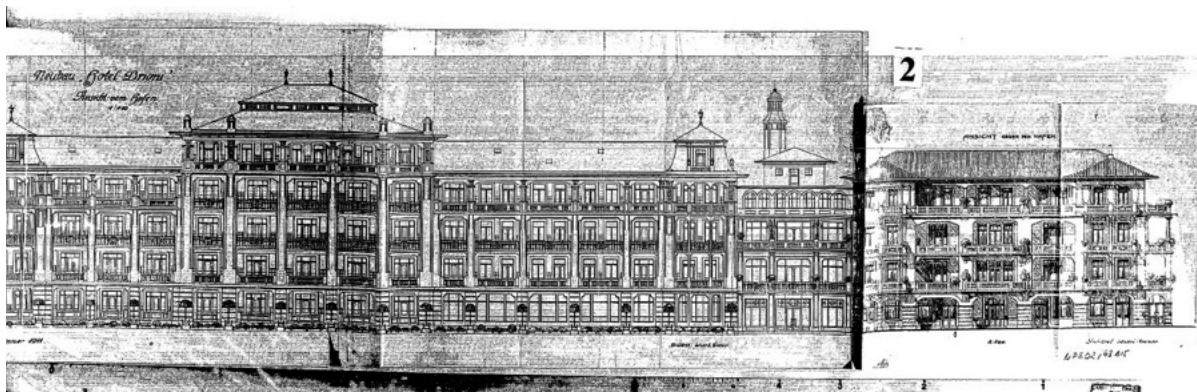
5. Eduard Kramer, Idejni nacrt hotela Brioni, 1905.
Eduard Kramer, conceptual design for the Brioni Hotel, 1905

arhitektonske dekoracije zamjenjuje secesijski, odnosno eklektična mješavina stilova, u kojoj se razabiru i prve natruhe moderne. Opatijsko Činovničko lječilište s kraja 19. stoljeća (1898.), sagrađeno prema projektu mladoga Maxa Fabianija¹⁴ (1865. – 1962.) koji je tada diplomirao na Bečkom sveučilištu, jedan je od ranijih primjera izraženijeg rastvaranja hotelske gradnje kontinuiranim nizovima balkona na prostoru sjevernog Jadrana. Prvi su hoteli nešto kasnije, kad je potvrđena ekonomska isplativost, dobili i svoje elegantne kavane, plesne i glazbene dvorane i sl. Najpoznatiji hotel, Kvarner, svoju kavanu Kvarner s Kristalnom dvoranom dobio je 1909. godine, umjesto kupki koje su bile na tom mjestu.¹⁵ Dakle, raskošna scena društvenog života kao obavezni dio hotelske ponude također dolazi s drugom generacijom hotela početkom 20. stoljeća.

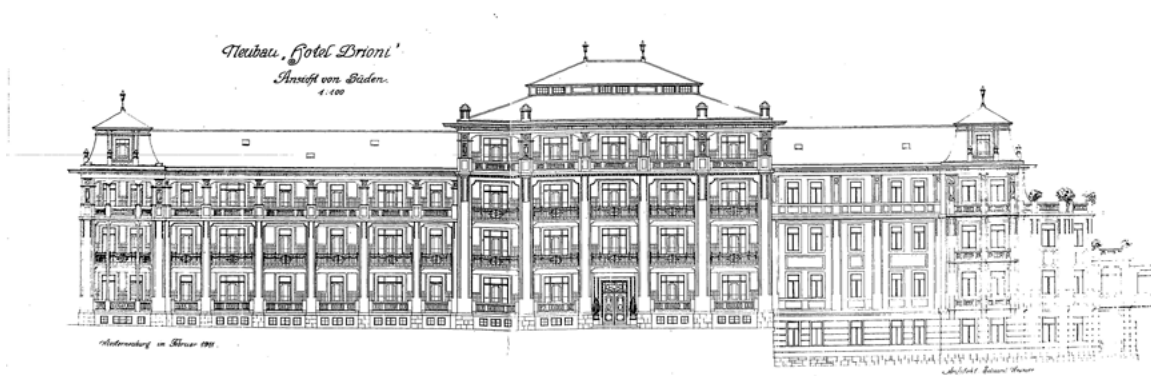
Izgradnja hotelskog kompleksa Neptun

Brijunski Neptun pripada drugoj generaciji hotela koja je, kako je već rečeno, arhitektonskim oblikovanjem nastojala poboljšati kvalitetu boravljenja u jadranskom podneblju. Uz bogatu ponudu društvene zabave (kinodvorana, plesna dvorana, dvorana za slušanje glazbe ili za društvene igre itd.), Neptun donosi i mogućnosti uživanja na balkonima, odnosno lođama, koje su bile obavezni dio svake sobe te dobrim dijelom određuju njegovu strukturu i pojavnost (sl. 6 i 7). Kvaliteti ponude u tom hotelskom kompleksu pridonosi i bazen s grijanom morskom vodom, jedan od najranijih na ovim prostorima.¹⁶

Kompleks se sastoji se od četiri građevine: hotelske zgrade Neptun II, spojnog trakta, hotelske zgrade Neptun III i zgrade zimskog bazena; one se u nizu pružaju duž sjeverne obale glavne luke Brijuna Velog. Današnja slika kompleksa potpuno je izmijenjena u odnosu na cjelinu kakvu je zamislio Kramer, što dokazuju brojne povijesne fotografije, ali i sačuvani projekti.¹⁷ Prema Kupelwieserovim riječima, prije velikog zahvata uređenja luke, na mjestu na kojemu je poslije smješten hotelski kompleks, protezale su se stjenovite padine sve do mora.¹⁸ Na nasutom uskom pojasu uz obalu najprije su bile podignute gospodarske građevine koje su velikim dijelom uništene u požaru 1908. godine te se na taj način oslobodio prostor za gradnju većeg hotelskog kompleksa.¹⁹ Iako je gradnja hotela počela tek 1910., ozbiljne ideje i namjere postojale su znatno ranije, o čemu svjedoči nacrt Edwarda Kramera iz 1905. godine (sl. 5).²⁰ Spomenutim projektom Kramer

6. Eduard Kramer, Nacr glavnog sjevernog pročelja hotela Brioni, 1910. (Odjel za kulturnu baštinu Javne ustanove NPB)
Eduard Kramer, plan of the main north façade of the Brioni Hotel, 1910 (Brijuni National Park Subdepartment for Protection of Cultural Heritage)

7. Eduard Kramer, Nacr stražnjeg južnog pročelja hotela Brioni, 1910. (Odjel za kulturnu baštinu Javne ustanove NPB)
Eduard Kramer, plan of the south façade of the Brioni Hotel, 1910 (Brijuni National Park Subdepartment for Protection of Cultural Heritage)

predviđa raskošnu cjelinu historicističke razigranosti i dekorativnog repertoara, istaknute asimetrije, sazdanu od dvije nejednake građevine razvedenog volumena, povezane spojnim krilom u obliku mosta. Tu se zapravo razabire geneza koncepta koji Kramer realizira sedam godina poslije, ali uz evidentne stilske i strukturalne

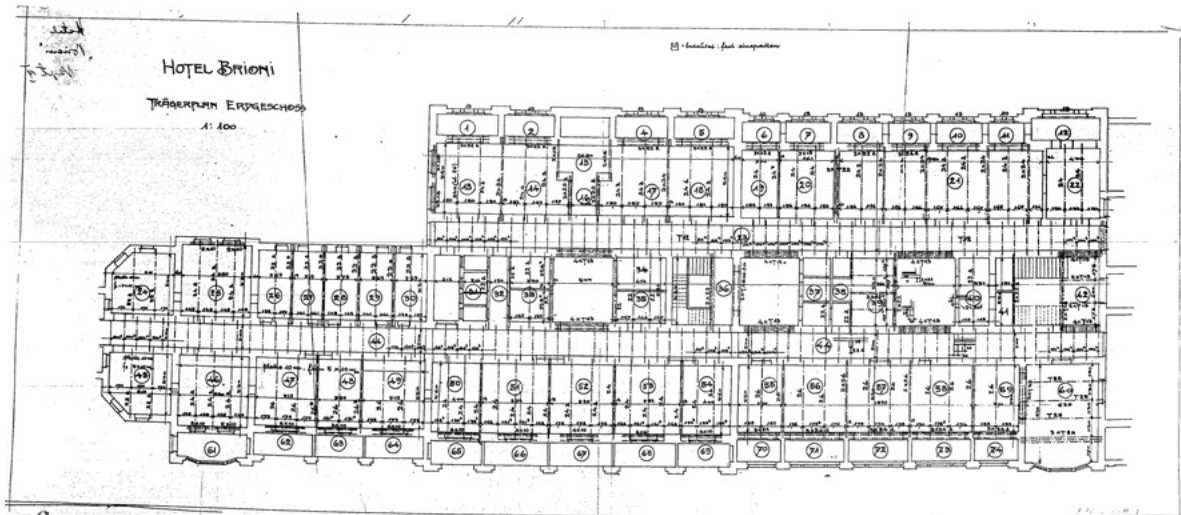
pomake.²¹ Naime, ono što najviše razlikuje taj projekt od realiziranog projekta iz 1910. godine je činjenica da Kramer s potonjim uvodi znatno veći broj lođa, odnosno osnovnu arhitektonsku strukturu koncipira na drugačiji, inovativniji način, uz stilski pomak prema secesiji i modernoj. Drugim projektom iz 1909. godine, koji je također prethodio izvedenom, Kramer je predviđao dvije jednake građevine povezane spojnim traktom.²² Dakle, i tu je riječ o cjelini sazdanj od više dijelova. Artikulacija pročelja gustim rasterom lođa predviđena je kao i u izvedenom projektu iz 1910. godine, uz korištenje srodnog secesijskog dekorativnog repertoara.

8. Pogled na južno pročelje, tridesete godine 20. stoljeća (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
View to the south façade, 1930s (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

Kompleks je nastao kao funkcionalno povezana cjelina sazdana od dvije hotelske zgrade različitih dimenzija, povezane spojnim krilom, na koje se nastavlja zgrada zimskog bazena.²³ Slijed gradnje bio je sukcesivan: najprije je sagrađen Neptun II (1910.), zatim spojno krilo, a onda Neptun III (1912.). Vrlo skoro, već sljedeće godine, podignuta je i zgrada zimskog bazena.

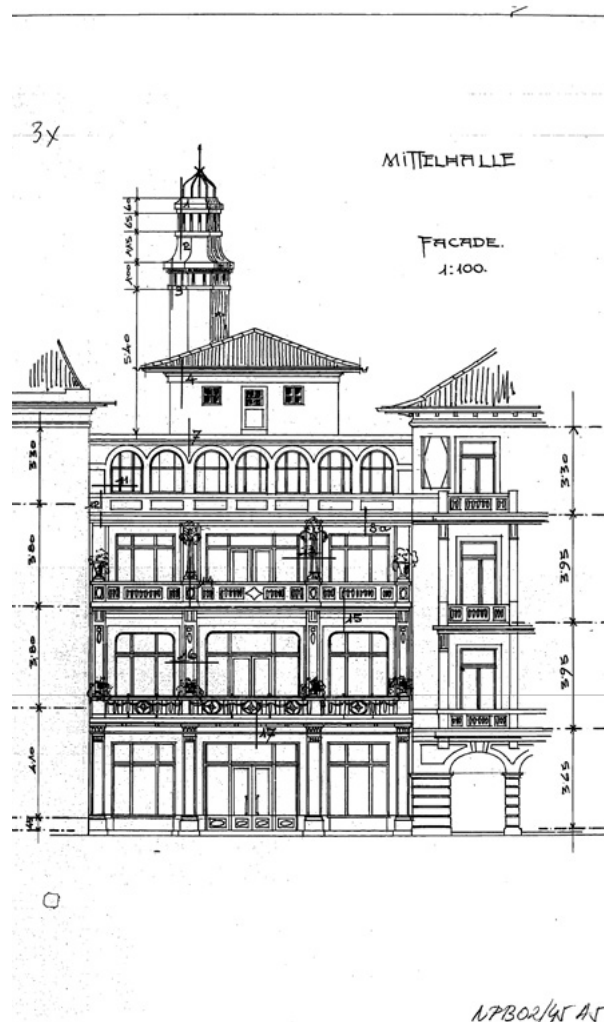
Neptun II sagrađen je kao trokatnica pravokutne osnove s većim i luksuznijim sobama duž glavnog pročelja s

9. Eduard Kramer, tlocrt prvoga kata najveće zgrade kompleksa Brioni, 1910. (Odjel za kulturnu baštinu Javne ustanove NPB)
Eduard Kramer, plan of the first floor of the largest building of the Brioni complex, 1910 (Brijuni National Park Subdepartment for Protection of Cultural Heritage)

pogledom na more i manjim sobama sa zajedničkim sanitarnim čvorovima duž stražnjeg pročelja s pogledom na buduću šumu.²⁴ Dinamika njegova volumena proizlazi iz strukturiranja glavnog i stražnjeg pročelja rizalitim istacima te korištenjem plitkog razlomljenog krovišta. Dinamici pridonosi i raščlamba glavnog pročelja kombinacijom lođa i balkona, što je u skladu s duhom i tendencijama vremena, kao i secesijski dekorativni repertoar u kojem dominiraju motiv kvadriloba i pleterne balkonske ograde.²⁵ Neposredno nakon dovršenja gradnje hotelske zgrade Neptun II, gradi se spojni trakt (sl. 10). Riječ je o trokatnom objektu s prizemljem koje se sastoji od predulaza i velikog predvorja koje će nakon izgradnje glavne hotelske zgrade Neptuna III preuzeti ulogu glavnog ulaza u oba hotela (Neptun II i Neptun III). Prostori spojnog trakta korišteni su kao zajedničke prostorije društvenog karaktera. U pozadini spojnog krila je strojarnica, smještena unutar tornja koji svojim zaključkom, kao vizualnim akcentom, nadvisuje cjelokupni hotelski kompleks.²⁶ Glavno pročelje spojnog trakta artikulirano je pravokutnim širokim vratnim otvorima u prizemlju te na prvom i drugom katu, dok je zaključni kat rastvoren gustim nizom lučno zaključenih prozorskih otvora.²⁷ Ograde terasa izvedene su betonskim stupićima s mjestimice upletenim secesijskim motivom romba.

Vrlo brzo uslijedila je i gradnja najvećeg hotela, poslije nazvanog Neptun III. Njegov prostorni koncept s dva uzdužna hodnika, nizovima soba duž sjevernog i južnog pročelja te sa središnjim stubištima i svjetlarnicama, funkcionalno je rješenje već primjenjivano u sličnim situacijama kad se radilo o većim hotelima (sl. 9).²⁸ Srodnu koncepciju nalazimo na primjer u hotelu Lovran (danas Klinička ortopedska bolnica) u Lovranu iz 1909. (projekt

10. Eduard Kramer, nacrt spojnog krila, 1910. (Odjel za kulturnu baštinu Javne ustanove NPB)
Eduard Kramer, plan of the connecting wing, 1910 1910 (Brijuni National Park Subdepartment for Protection of Cultural Heritage)

11. Eduard Kramer, nacrt glavnog pročelja zgrade zimskog bazena, 1911. (Odjel za kulturnu baštinu Javne ustanove NPB)
Eduard Kramer, plan of the main façade of the indoor-swimming-pool building, 1911 1910 (Brijuni National Park Subdepartment for Protection of Cultural Heritage)

12. Pogled na Neptun III i bazensku zgradu, između dva rata (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
View of Neptun III and swimming-pool building, between World Wars I and II (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

13. Interijer zimskog bazena, tridesete godine 20. stoljeća (fototeka Muzeja Javne ustanove NPB)
Indoor swimming pool interior, 1930s (Brijuni National Park Public Institution Photo Archive)

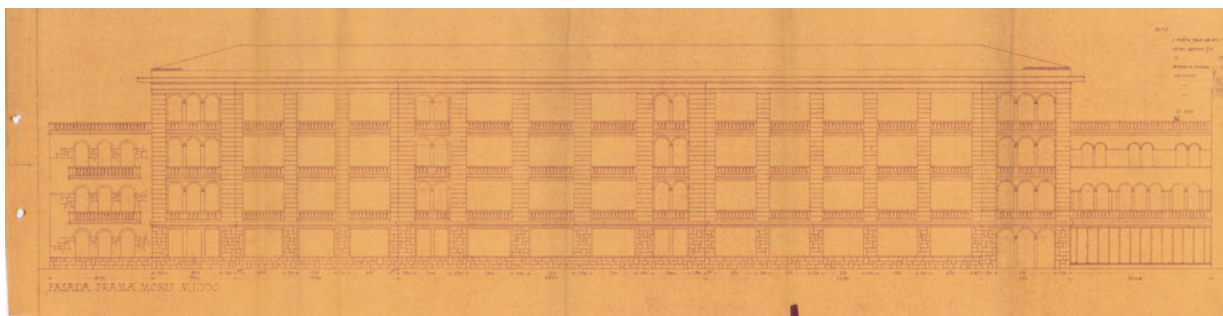
dovršen 1904.), bečkog autora Alberta Pija.²⁹ Već formirani standardi za projektiranje hotelskih zgrada podrazumijevali su i prizemne etaže za različite sadržaje društvenog/javnog karaktera pa je tim tragom polovica prednjeg dijela prizemlja najvećeg brijunskog hotela, s orijentacijom na

more, predviđena za ugostiteljske sadržaje - kavanu i prostor restorana.³⁰ Stražnji dio prizemne etaže zauzima jedna veća prostorija izduženog pravokutnog tlocrta – kinodvorana te druga prostorija – kuhinja. Kako je već rečeno, na katu se duž sjevernog pročelja s orijentacijom na more i duž južnog pročelja s orijentacijom na šumu nižu sobe. Za te su prostorne strukture karakteristične lođe, kao obavezni dio svake sobe, što se odrazilo na oblikovanje obaju uzdužnih pročelja (sl. 8).³¹ Riječ je o armiranobetonskim konstrukcijama sazdanim od rastera horizontala i vertikala kojima su formirani nizovi dubokih lođa.³² One su integralni dio volumena građevine, ali istovremeno uvelike određuju njezinu pojavnost i nositeljice su njezina identiteta. Takav pristup koncipiranju lođa, a onda i oblikovanju pročelja, pripada ranijim primjerima na ovim prostorima i ima važan udio u ocjeni vrijednosti navedene hotelske građevine. Srodnu strukturu pročelja s lođama nalazimo nešto prije kod hotela Palace u Opatiji iz 1908. godine, a onda i na hotelu Excelsior J. Töpfla u Lovranu iz 1912. godine.³³ Dok su lođe izraz modernističkih težnji, historicizmu se svakako pripisuje osnovni koncept volumena koji je ritmiziran rizalitim istacima te razigran krovovima različitih oblika i visina. Potonjem se može pripisati i korištenje pilastara velikog reda u artikulaciji pročelja, a tu su i sitni oblikovni detalji prozorskih okvira i pilastri koji su također historicističke provenijencije. Secesija donosi detalje, odnosno određene elemente koji se razabiru na svim građevinama (Neptun II, spojni trakt, Neptun III i bazen): betonske lijevane ograde lođa sazdane od stupića ili pleternih motiva, rombove izvedene u žbuci kao dekorativne elemente pročeljnih ploha ili željezne ograde s karakterističnim vegetabilnim ornamentom.

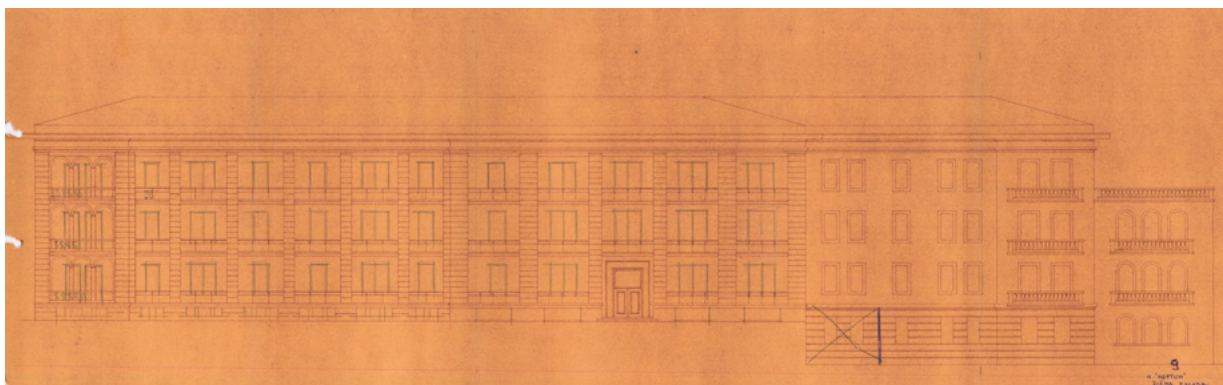
Zgrada zimskog bazena svojom vanjštinom nije predstavljala značajniji arhitektonski iskorak (sl. 11). Nevelikom jednokatnicom dominirao je središnji rizaliti istak, zbog čega je građevina odisala tradicionalnim karakterom (sl. 12).³⁴ Tek u dekorativnim detaljima, kao što su motivi kvadriloba i balustradne ograde s pleternim ornamentom, ali i forme trodijelnih prozora bez dekorativne plastike, progovarao je duh vremena. Interijerski je, međutim, bila znatno zanimljivija u oblikovnom i funkcionalnom smislu, a veliki dio koncepta i opreme sačuvan je do današnjih dana (sl. 13).³⁵ Naime, s tri strane pravokutnoga bazena nalazi se dvostruki niz kabina kojima se pristupa s razine bazena ili galerijskim ophodom, dok je južna strana raštorena velikim ostakljenim prozorima koji dopiru do samoga stropa zbog insolacije interijera.³⁶ Za navedeno je vrijeme karakteristična podjela kupališta, odnosno kupališnih kabina na muški i ženski dio, što se razabire i na Kramerovu tlocrtu bazena iz 1912. godine.³⁷

Obnove i preoblikovanja nakon Drugog svjetskog rata

Nakon Drugog svjetskog rata Brijuni nacionalizacijom dolaze u vlasništvo Vlade SFR Jugoslavije te postaju

14. Vinko Glanz, nacrt glavnog sjevernog pročelja Neptuna III i spojnog krila (arhiva Javne ustanove NPB)
Vinko Glanz, plan of the north façade of Neptun III and connecting wing (Brijuni National Park Public Institution Archive)

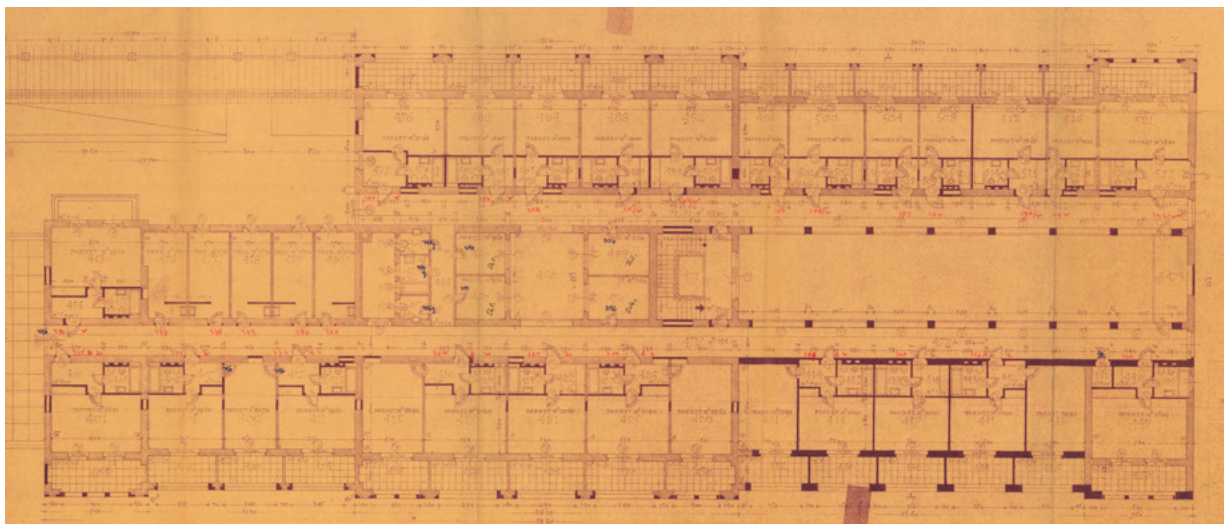
15. Vinko Glanz, nacrt stražnjeg južnog pročelja Neptuna III i spojnog krila (arhiva Javne ustanove NPB)
Vinko Glanz, plan of the south façade of Neptun III and connecting wing (Brijuni National Park Public Institution Archive)

rezidencijalno područje predsjednika države Josipa Broza Tita. Vrlo skoro Vlada počinje s obnovom štete nastale u savezničkom bombardiranju u kojem je bio oštećen i kompleks Neptuna.³⁸ Tada Neptun II i spojno krilo dobivaju novo lice, lišeno dekorativnih elemenata, balkona i balustradnih ograda, odnosno slikovitosti i raskoši koja ih je do tada određivala. Formira se hotelska građevina kubičnog karaktera, istaknute horizontalne artikulacije, dok spojni trakt postaje neutralni volumen čistih ploha, bez znatnijeg artikulacijskog udjela u odnosu na cjelinu. Fotografija nastala oko 1947. godine svjedoči o situaciji nastaloj tim zahvatom.³⁹

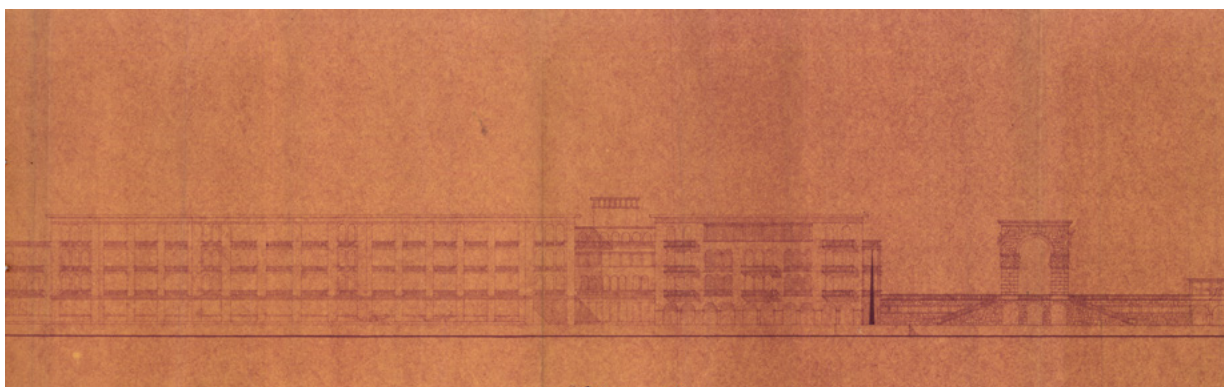
Veliko preoblikovanje Neptuna III uslijedilo je pedesetih godina, a bilo je usko povezano s političkim kontekstom i povijesnim događanjima upravo na Brijunima. Naime, od 1952. Brijuni postaju mjesto susreta političke elite, ali i strateških međunarodnih događaja. Jedan od njih bio je sastanak predstavnika nesvrstanih zemalja 1956. godine, što je u ondašnjoj političkoj situaciji, obilježenoj hladnim ratom, za Jugoslaviju i njezin položaj u svijetu imalo iznimno značenje. Za taj se događaj pomno planirao prostorni okvir, a vrata otoka kao glavna scena susreta Tita s Nehruom i Nasserom, zbog mogućeg pojavljivanja u svjetskim medijima, nisu smjela otkriti njegovu aristokratsku prošlost.⁴⁰ Zadatak je povjeren ljubljanskom arhitektu

Vinku Glanzu (1902. – 1977.), učeniku J. Plečnika (1872. – 1957.), koji nije imao mnogo vremena za takav zahvat.⁴¹ Vlada je, osim uklanjanja elemenata koji su podsjećali na buržujsku prošlost otoka ili odražavali hrvatski nacionalni identitet, zahtijevala arhitektonsko oblikovanje koje će nositi univerzalne konotacije sigurnosti i kulturnog kontinuiteta.⁴² Glanz pronalazi izlaz u stilskoj kombinaciji moderne i klasicizma, što je u takvoj situaciji bilo najprihvatljivije rješenje. Istovremeno se, međutim, susreće s problemom prezentacije.⁴³

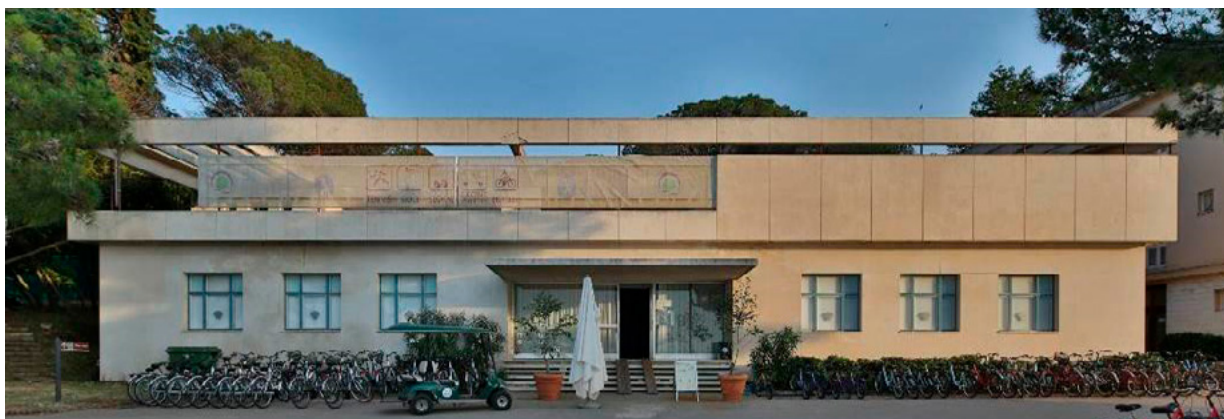
Pod imperativom načela klasične arhitekture, istovremeno želeći potisnuti znakove aristokratske prošlosti, lišava vanjštinu građevine njezinih bitnih svojstava (sl. 14, 15).⁴⁴ Naime, Glanz (projekt iz 1953.), s ciljem postizanja kubičnoga volumena ravne zaključne linije, uklanja četvrti kat rizalitnog volumena i sva krovništa koja su stvarala dojam razvedenosti i slikovitosti građevine. S istom namjerom trokatni volumen zaključuje kontinuiranim potkrovnim vijencem i plitkim četverostrešnim krovom. Pročeljnu dekoraciju također pojednostavnjuje i prilagođava kubičnom dojmu cjeline, i to tako da lica vertikalna, koja su prvotno bila obrađena u žbuci u formi pilastara, oblaže kamenom, apstrahirajući sve detalje. U kamen ne oblaže samo vanjska lica vertikalna, nego i dio njihovih bočnih ploha te na taj način stvara privid stupova

16. Vinko Glanz, tlocrt prizemlja Neptuna III (arhiva Javne ustanove NPB)
Vinko Glanz, Neptun III ground floor, floor plan (Brijuni National Park Public Institution Archive)

17. Vinko Glanz, idejno rješenje hotelskog kompleksa Neptuna (arhiva Javne ustanove NPB)
Vinko Glanz, conceptual design for the Neptun hotel complex (Brijuni National Park Public Institution Archive)

18. Pogled na zgradu zimskog bazena (Z. Bogdanović, 2014.)
View of the indoor-swimming-pool building (Z. Bogdanović, 2014)

kvadratnog presjeka, uočljivo geometrijskog i konstruktivnog karaktera. Slikovite pleterne ograde zamjenjuje jednoobraznim balustradnim ogradama lijevanima u betonu na glavnom sjevernom pročelju, a glatkim zidanim

parapetima na južnom pročelju. Na taj način izoštrava, moglo bi se reći, kontrast horizontala i vertikala te inzistira na pročišćenim formama, pri čemu važnu ulogu ima kamen kojim oblaže i kompletnu prizemnu zonu.

Jednolični ritam glatkih vertikalna razigrava triforama (i na rubnim rizalitima i na rubovima središnjeg rizalita).

Što se interijera tiče, Glanzov zahvat odnosi se najvećim dijelom za prizemnu etažu u kojoj uklanjanjem sadržaja iz njezina središnjeg prostora (stepenice, dva svjetlarnika i nekoliko manjih prostorija) formira predvorje longitudinalnog karaktera koje ritmizira stupovima u tri niza (sl. 16).⁴⁵ Razlog za pročišćavanje prizemne etaže hotela bila je potreba za prostorom recepcije koja se prije nalazila u spojnom traktu. Budući da se Neptun III izdvaja iz cjeline u sklopu koje je prethodno funkcionirao, bilo je potrebno osigurati mu sve potrebne sadržaje. Osim predvorja s recepcijom, Neptun III dobiva i glavni ulaz, koji je prije bio na spojnom krilu. Formira se, dakle, komunikacijski tok od ulaza preko predvorja s recepcijom do trokragog stubišta, u čijem se središtu ugrađuje lift. Predvorje Glanz natkriva staklom, a u gornjim etažama zapravo se formira veliki pravokutni svjetlarnik, izvor svjetlosti uzdužnim hodnicima hotela.

Glanz je predviđao preoblikovanje cijeloga kompleksa - oba Neptuna i spojno krilo, a na mjestu dotrajalog Neptuna I planirao je slavoluk monumentalnih dimenzija. O tome svjedoče njegove skice iz sredine pedesetih godina, prema kojima se zaključuje da je Glanz bio posve svjestan cjelovitosti kompleksa koji je želio obnoviti u stilskoj kombinaciji klasicizma i moderne (sl. 17).⁴⁶

Do obnove cijeloga kompleksa nije došlo. Prema Glanzovu projektu iz 1953. preoblikuje se samo Neptun III. Ukupan rezultat njegove intervencije na eksterijeru toga hotela može se ocijeniti kao hladna monumentalizacija koja je dokinula važne oblikovne vrijednosti prvotne građevine, njezinu slikovitost i razvedenost, ali prije svega ravnotežu i logiku volumena. Nastala je, naime, pomalo nejasna situacija u kojoj je tijelo rizalita ostalo bez bitnih obilježja, stopljeno s ostatkom građevine, pri čemu njegov smještaj izvan središta gubi razloge i smisao. Tom dojmu znatno pridonosi i činjenica što je u poslijeratnoj obnovi cjelovitost i povezanost Neptuna negirana, odnosno Neptun II i Neptun III tretirani su kao dvije neovisne građevine koje pri nastanku nisu bile tako zamišljene. Kramer je, naime, projektirao asimetričnu cjelinu stupnjevanih volumena u kojoj je dominirao četverokatni volumen Neptuna III, a njegovom položaju izvan središnje osi smisao i ravnotežu davao je Neptun II. Nadalje, inzistiranje na kontinuiranoj zaključnoj liniji koja je istaknula kubičnost volumena Neptuna III nije urodilo kvalitetom; štoviše, stvorio se dojam nasilnog rezanja i negiranja prvotnih svojstava.

Budući da je Glanzova intervencija ipak obuhvatila samo Neptun III, Neptun II i spojno krilo tada nisu dobili predviđeno klasicizirajuće ruho. Šezdesetih se godina Neptun II obnavlja prema projektu iz 1962. (u potpisu

arh. Radosavljević) koji ga tretira neovisno o Neptunu III, slijedeći trend vremena u kojem još uvijek dominira duh moderne.⁴⁷ Neptun II, koji je već četrdesetih godina nakon bombardiranja bio uvelike reducirana uklonjenjem balkona, terasa i dekorativnih elemenata, sada poprima strogu formu zatvorenog kubusa s horizontalnim nizovima u masu urezanih lođa, dok zaključni kat ima niz terasica koje se protežu cijelom dužinom glavnoga pročelja i zapravo ne narušavaju dojam kubičnosti.

Iako Radosavljevićeva intervencija na hotelu oblikovno nije nekvalitetna, problem je u pristupu, odnosno izdvajanju hotela iz cjeline kojoj je oduvijek pripadao. Projektant ne uzima u obzir činjenicu da je Neptun II bio u određenom odnosu spram Neptuna III, što zapravo nije čudno jer je Glanzov zahvat poništio takve odnose ili bolje rečeno kvalitete koje su se zasnivale na takvim odnosima. Spojno krilo ostaje do današnjih dana u formi definiranoj poslijeratnom obnovom, dakle kao neutralna jedinica bez oblikovnih veza i odnosa s hotelima koje povezuje.

Posljednja veća izmjena kompleksa Neptun potječe s kraja sedamdesetih godina, kad se prema projektu M. Šoltesa pregrađuje i osuvremenjuje bazenska zgrada. Njezina se vanjšina, naročito sjeverno pročelje orijentirano prema luci, potpuno mijenja dokidanjem prvotnog rizalita i uvođenjem prostrane terase s brisolejima (sl. 18). Korbizjevskim pristupom nastala je apstraktna igra punog i praznog, svjetla i sjene, odnosno vrlo skladna i elegantna kompozicija sazdana od čistih ploha i ravnih linija. Bazenski prostor (određen okvirom kabina i galerija, dok je južna strana rastvorena velikim staklenim prozorima) uz manje izmjene ostaje uglavnom u prvotnom obliku. Šoltes istovremeno preuređuje interijere obaju hotela, što se ne smatra većim kvalitativnim doprinosom.⁴⁸

Zaključak

Iako je kompleks Neptuna nastao u dahu kao funkcionalno povezana i oblikovno homogena cjelina, kasnije intervencije negirale su tu činjenicu. Naime, svako je razdoblje transformiralo pojedine dijelove cjeline u skladu s duhom vremena ili povijesno-političkim kontekstom, ne uvažavajući njihovu povezanost i odnose. Iz takvog pristupa proizišla je oblikovna različitost i nesklad, ali i slojevitost kompleksa koja unatoč svemu baštini kulturno-povijesnu i urbanističko-arhitektonsku vrijednost.⁴⁹

Kompleks secesijskih obilježja iz vremena investitora Paula Kupelwiesera i projektanta Eduarda Kramera prezentira razdoblje u kojem se formira hotelsko naselje na Velikom Brijunu iz kojega će se razviti jedno od najatraktivnijih mondenih odmarališta Monarhije. Kao takav zauzima bitno mjesto u pregledu prvih hotelskih zgrada prilagođenih uvjetima i klimi podneblja, ali i u širem kontekstu razvoja turizma na sjevernom Jadranu pod okriljem

austrijskih poduzetnika i dakako bečkih utjecaja. Taj sloj, osim u osnovnom četverodijelnom konceptu međusobno vezanih volumena, očuvan je u sustavu lođa koji se javlja kao dominantna glavnog i stražnjeg pročelja Neptuna III.

Glanzova transformacija iz pedesetih godina 20. stoljeća je intervencija u kojoj presudnu ulogu ima ideološka komponenta, zbog čega se projektant susreće s problemom prezentacije. Naime, redukcija pojedinih dijelova volumena Neptuna III u korist postizanja ravnih linija i apstraktnih formi lišila je cjelinu važnijih obilježja. Iako svjesno dokida bitna svojstva - dekorativnost i slikovitost kao asocijaciju na aristokratsku prošlost otoka – Glanz zadržava strukturu horizontala i vertikala kojom su formirane duboke lođe koje čine obavezni dio svake sobe. Taj raster, projektom pročišćen i istaknut, ostao je dominantna pojavnosti i identiteta Neptuna III i može se ocijeniti najvrjednijim doprinosom obnovi.

Trećom fazom ili slojem mogu se smatrati intervencije na Neptunu II iz šezdesetih godina 20. stoljeća i na bazenskoj zgradi s kraja sedamdesetih, premda nisu rad

istoga projektanta niti potječu iz istoga vremena. Bez obzira na to, izraz su istoga umjetničkog htijenja: redukcije dekorativnih elemenata u korist apstraktne kompozicije geometrijskog karaktera i čistoće. Svaka za sebe oblikovno nosi određene kvalitete, iako u kontekstu cjeline zapravo nisu usklađene.

Kako je na početku rečeno, kompleksu je potrebna temeljita obnova kojom će se afirmirati njegove važne osobine. Apstraktnim jezikom 21. stoljeća, nastavljajući slijed transformacija izvedenih u 20. stoljeću, potrebno je preoblikovati pojedine dijelove sklopa na način kojim će se ponovo uspostaviti njegova oblikovna cjelovitost i slikovitost obrisa. U tom smislu dominantan i istaknutih vertikala trebao bi biti samo Neptun III, dok bi Neptun II trebao zadržati karakter subordiniranog dijela oblikovno prilagođenog cjelini. Budućim projektom predlaže se zadržavanje i prezentiranje koncepta pročelja s lođama koji je u vremenu nastanka bio inovativan, a danas je svjedočanstvo promišljanja i razvoja hotelske arhitekture na ovim prostorima. ■

Bilješke

1 Sumarni prikaz transformacije hotelskog kompleksa Neptun objavljen je u tekstu koji se bavi urbanističko-arhitektonskom genezom kompletne hotelske izgradnje na Velikom Brijunu. BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 355–369.

2 PAUL KUPELWIESER, 2006., 30, 31; MARINO MANIN, 1995., 35–41; *Osterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950*, 1969., 360; BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 355–369.

3 PAUL KUPELWIESER, 2006., 53–117; Kupelwieser već 1894. poziva cijenjenog šumarskog stručnjaka Alojza Ćufara (1852. – 1907.) da preuzme ulogu upravitelja otoka, što Ćufar prihvaća i odmah počinje sa sanacijom područja. S obzirom na to da je prepreka razvoju otoka bila malarija, Kupelwieser poziva njemačkog bakteriologa Roberta Kocha (1843. – 1910.) koji taj problem nakon brojnih eksperimenata uspješno rješava. Nešto kasnije, s ciljem razvoja turizma i podizanja kvalitete i važnosti Brijuna, poziva njemačkog arheologa Antona Gnirisa (1873. – 1933.) koji istražuje uvalu Verige. URL = <http://www.istrapedia.hr/hrv/1924/kupelwieser-paul/istra-a-z/> (30. kolovoza 2019.); BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 355–369.

4 U svojim zapisima jasno iznosi tijekom događanja u vezi s kupovinom Brijuna Velog, kao i svoje želje, ideje i razmišljanja o potrebama i razvoju otoka, iz čega je sasvim jasno da o turizmu tada još nije ni razmišljao. PAUL KUPELWIESER, 2006.

5 Eduard Kramer bio je učenik glasovitoga bečkog arhitekta Otta Wagnera (1841. – 1918.) tijekom 1894. i 1895. godine, nakon čega je sudjelovao u gradnji većeg broja bečkih kuća za namjam. Iz Kupelwieserovih zapisa saznaje se da je bio zaposlenik Južnih željeznica, kad se, pomažući poduzeću za gradnju armiranim betonom Ast&Comp u dogradnji spremišta za čamce na

Brijunu Velom, upoznao s Kupelwieserom. Ipak, tek pred početak Prvog svjetskog rata napušta Južne željeznice i zapošljava se na Brijunima u građevinskoj djelatnosti. MARCO POZZETTO, 1979., 235; URL = <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1450> (30. kolovoza 2019.); PAUL KUPELWIESER, 2006., 123; GORDANA BOŽIĆ GOLDSTEIN, ZOFIA MAVAR, 2003., 32–40.

6 Prvotni naziv kompleksa bio je Brioni, što između ostaloga dokazuju i Kramerovi nacrti na kojima je upisan taj naziv. Naziv Neptun pojavljuje se na arhitektonskim snimkama kompleksa iz tridesetih godina 20. stoljeća, kad nakon bankrota Brijuni dolaze u vlasništvo Italije.

7 GORDANA BOŽIĆ GOLDSTEIN, ZOFIA MAVAR, 2003., 39, 40.

8 Isto.

9 Ministarstvo kulture republike Hrvatske (dalje MK RH), Uprava za zaštitu kulturne baštine, skupina autora, Konzervatorska studija obalnog dijela središnjeg područja/središnje zone otoka Veli Brijun, Zagreb, 2014.

10 DARIJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 146; ALFRED NIEL, 1981., 8–31.

11 MIRJANA PERŠIĆ, 1998., 167; TEDDY GLJIVOVIĆ, 1956., 283.

12 DARIJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2002., 136, 140, 141; NATAŠA IVANČEVIĆ, 2001., 306–327; JULIJA LOZZI BARKOVIĆ, 2000., 221–229; MIRJANA PERŠIĆ, 1998., 170.

13 DARIJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2002., 140.

14 MARCO POZZETTO, 1998., 110, 111; DARIJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2002., 142, 143.

15 DARIJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2002., 146.

16 Potkraj 19. stoljeća, s razvojem balneologije, a onda i lječilišno-kupališnog turizma, na području kvarnerskog primorja, osim izgradnje brojnih kupališta duž morske obale, počinje izgradnja zgrada sa zatvorenim kupkama i bazenima punjenima morskom ili ljekovitom vodom. Vrijedan je primjer kupališni paviljon hotela

Kvarner bečkog arhitekta F. Wilhelma, kao i zatvoreno kupalište nadvojvode Ludviga Viktora, građeno prema projektu bečkih arhitekata A. Wildacha i R. Morpurga iz 1902. godine. Potonji je jedan od vjerojatno prvih bazena s grijanom morskom vodom na jadranskoj obali. MIRJANA KOS, JULIJA LOZZI BARKOVIĆ, 2009., 92–94, 98–100.

17 Velik broj povijesnih fotografija hotelskog kompleksa Neptun nalazi se u fototeci Nacionalnoga parka Brijuni i u fototeci MK RH. Projektna dokumentacija kompleksa s potpisom Eduarda Kramera nalazi se na Odjelu za kulturnu baštinu Javne ustanove Nacionalni park Brijuni.

18 PAUL KUPELWIESER, 2006., 61.

19 Do 1908. u brijunskoj luci već je bilo sagrađeno nekoliko manjih hotela. Duž južne obale 1901. gradi se hotel Brioni koji određuje građevnu liniju kasnije gradnje. Godine 1905./1906. u produžetku se podiže dependans s restoranom u prizemlju, a 1907. nastaje hotel Karmen kao jednokatna građevina. Na sjevernoj strani luke dogradnjom vinskih podruma nastao je hotel Neptun I koji je dovršen 1907. godine. Iz turističkog vodiča saznaje se da Brijuni 1909. imaju smještajni kapacitet od 150 soba s 300 kreveta. BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 325, 326.

20 URL = <https://www.zvab.com/signiert/Skizze-neuen-Hotelbauten-Brioni-Sketches-new/1027201216/bd> ; <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1450> (30. kolovoza 2019.);

21 Usporedbom Kramerova projekta iz 1905. s projektima koje početkom stoljeća izrađuju đaci Wagnerove škole u Beču, poput Otta Schöntala (1878. – 1961.), Marcela Kammerera (1878. – 1959.), Maxa Hansa Jolia (1879. – 1946.), Oskara Felgela (1876. – 1957.) i dr., taj se projekt doima kao da pripada 19. stoljeću i zapravo su mu bliži radovi Jana Kotěra (1871. – 1923.) ili Leopolda Bauera (1872. – 1938.) iz devedesetih godina 19. stoljeća. WALTER ZEDNICEK, 2008., 12, 13, 39–56; MARCO POZETTO, 1979., 213, 220, 230, 231, 235, 247.

22 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Javne ustanove Nacionalni park Brijuni), Istarska županija, Pula/Veli Brijun, sign. 89202, glavno pročelje hotelskog kompleksa Brioni, neizvedeno, E. Kramer, 1909.

23 Kompleks hotela Neptun kao cjelina najbolje se sagledava sa starih fotografija iz vremena prije Drugog svjetskog rata, kad je situacija još uvijek bila neizmijenjena.

24 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Nacionalnog parka Brijuni), Istarska županija, Pula/Brijun Veli, sign. 89204, 89205, 89206, 89207, tlocrti svih etaža Neptuna II, arh. snimka, 1938.

25 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Nacionalnog parka Brijuni), Istarska županija, Pula/Brijun Veli, glavno pročelje manje zgrade hotela Brioni, E. Kramer, 1909.

26 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Nacionalnog parka Brijuni), Istarska županija, Pula/Brijun Veli, sign. 89157, poprečni presjek spojnog krila, E. Kramer, 1909.

27 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Nacionalnog parka Brijuni), Istarska županija, Pula/Brijun Veli, sign. 89156, glavno pročelje spojnog krila, E. Kramer, 1909.

28 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Nacionalnog parka Brijuni), Istarska županija, Pula/Brijun Veli, sign. 89157, tlocrt prvoga kata veće zgrade hotela Brioni, E. Kramer, 1911.

29 MIRJANA PERŠIĆ, 2002., 78–81.

30 U istočnom dijelu prizemlja bile su sobe koje će poslije, prema projektu Vinka Glanza, biti uklonjene zbog proširenja prostorija kavane, restorana i predvorja.

31 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Javne ustanove Nacionalni park Brijuni), Istarska županija, Pula/Veli Brijun, sign. 89027, 89029, glavno i stražnje pročelje hotela Brioni, E. Kramer, 1911.

32 Armirani beton korišten je 1902. u gradnji čamčarnice, čiju je gradnju vodila tvrtka specijalizirana za gradnju armiranim betonom Ast&Comp. PAUL KUPELWIESER, 2006., 123.

33 MIRJANA PERŠIĆ, 2002., 118–121.

34 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Javne ustanove Nacionalni park Brijuni), Istarska županija, Pula/Veli Brijun, sign. 89184, prednje pročelje bazenske zgrade, tlocrt bazenske zgrade, E. Kramer, 1912.

35 Mikrofilmirana dokumentacija MK RH (s Odjela za kulturnu baštinu Javne ustanove Nacionalni park Brijuni), Istarska županija, Pula/Veli Brijun, sign. 89185, 19182, uzdužni presjek bazenske zgrade, tlocrt bazenske zgrade, E. Kramer, 1912.

36 Brojne fotografije, koje se čuvaju u fototeci Javne ustanove Nacionalnog parka Brijuni i Konzervatorskog odjela u Puli, svjedočanstvo su izgleda vanjštine i interijera bazenske zgrade prije Drugoga svjetskog rata.

37 MIRJANA KOS, JULIJA LOZZI BARKOVIĆ, 2009., 39, 40, 66, 74, 75. Kupališta su imala odijeljen ženski dio od muškog dijela, što dokazuje sačuvana dokumentacija nekih primjera, kao što su kupališta Angiolina i Slatina u Opatiji.

38 Nekoliko fotografija iz fototeke Muzeja Brijuni dokumentira stanje nakon savezničkog bombardiranja. Nova Vlada oformila je 1947. stručnu komisiju koja je trebala procijeniti štetu i dati prijedlog za obnovu ili rušenje građevina u brijunskoj luci. Tada su sve zgrade, izuzev zgrade Neptuna I, ocijenjene kao dobre te su predložene za obnovu. Godine 1952. situacija se znatno izmijenila. Stručna je komisija u skladu s tim imala drugačije stajalište pa je gradnja na zapadnoj obali uklonjena. BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 328.

39 Fotografija je u stalnom postavu Muzeja Nacionalnog parka Brijuni.

40 NIKA GRABAR, 2009., 134–138. U disertaciji je obrađen politički kontekst, pitanje odabira stila i uvjeti tadašnje vlade SFRJ za obnovu hotela Neptun koju je realizirao Glanz. Ne objašnjava se, međutim, sama intervencija u odnosu na zatečeno stanje niti se donose projekti prema kojima je zahvat izveden, što je između ostaloga jedan od ciljeva i doprinosa ovoga rada.

41 Vinko Glanz, rođen u Kotoru, diplomirao je 1927. u klasi J. Plečnika na Ljubljanskom sveučilištu. Kratko je radio u konzervatorskoj službi u Dubrovniku, nakon čega se zapošljava u banskoj upravi u Ljubljani. Godine 1953. imenovan je građevinskim savjetnikom pri slovenskoj Vladi i s toga je mjesta odabran kao

glavni projektant za preoblikovanje brijunskog Neptuna, u povodu planiranoga posjeta predstavnika nesvrstanih zemalja. Na području Hrvatske najviše radi u Istri, a njegovo najpoznatije djelo je zgrada slovenskog parlamenta u Ljubljani (1954. – 1958.). NIKA GRABAR, 2009.; ANTUN BAČE, 2009., 85–100; Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje, URL = <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6892> (30. kolovoza 2019.)

42 NIKA GRABAR, 2009., 136, 151, 152, 153.

43 Autorica ne objašnjava probleme, ali upozorava na njihovo postojanje te napominje da se Glanz sa sličnim problemom susreo pri preoblikovanju hotela Soča (Stirya) u Rogaškoj Slatini. NIKA GRABAR, 2009., 107, 108, 150, 151.

44 BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, VIKI JAKAŠA BORIĆ, JASENKA KRANJČEVIĆ, 2015., 362.

45 Arhiv Javne ustanove Nacionalnog parka Brijuni, 82 G72, tlocrt prizemlja, V. Glanz, 1953.

46 Arhiv Javne ustanove Nacionalnog parka Brijuni, 82 G72, idejno rješenje obnove hotelskog kompleksa Neptun, V. Glanz, 1953.

47 Arhiv Javne ustanove Nacionalnog parka Brijuni, bez signature, pročelje Neptuna II, arh. Radosavljević.

48 Kompletna dokumentacija s potpisom M. Šoltesa iz sedamdesetih godina 20. stoljeća nalazi se u arhivu Javne ustanove Nacionalnog parka Brijuni.

49 Sustav vrednovanja temelji se na postavkama povelje *Burra Charter for Places of Cultural Significance* (1979., 1999.)

Literatura

BAČE, ANTUN, Arhitekt Vinko Glanz u Dubrovniku, *Strajničev zbornik*, Matica hrvatska ogranak Dubrovnik i Institut za povijest umjetnosti, Dubrovnik – Zagreb, 2009., 85–100.

BEGOVIĆ, VLASTA; SCHRUNK, IVANČICA, *Brijuni – prošlost, graditeljstvo, kulturna baština*, Zagreb, 2006.

BOŽIĆ GOLDSTEIN, GORDANA; MAVAR, ZOFIA, Izgubljeni sklad secesijskog ansambla, *Biseri Jadrana: Brijuni*, Zagreb, 2003., 32–40.

DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, BISERKA; JAKAŠA BORIĆ, VIKI; KRANJČEVIĆ, JASENKA, [Hotelski sklop otoka Veliki Brijun: urbanističko-arhitektonska geneza](#), *Prostor, znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 23, 2/50 (2015.) 355–369.

GLJIVOVIĆ, TEDDY, Željezničke veze Rijeke sa zaleđem kao preduvjet za razvijanje turizma u Istri i Hrvatskom primorju, *Riječka revija*, 6 (1956.), 283.

GRABAR, NIKA, *Med klasicizmom in modernizmom – Arhitektura Vinka Glanza* (doktorska disertacija), Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Ljubljana, 2009.

IVANČEVIĆ, NATAŠA, Hoteli, *Arhitektura historicizma u Rijeci*, Rijeka, 2001., 306–327.

KOS, MIRJANA; LOZZI BARKOVIĆ, JULIJA, *Kvarnerska kupališna baština: nestala kupališta s kraja 19. i početka 20. stoljeća*, Opatija, 2009.

KUPELWIESER, PAUL, *Brioni, Aus den Erinnerungen eines alten Österreicherers*, Iz sjećanja starog Austrijanca, Pula, 2006.

LOZZI BARKOVIĆ, JULIJA, Arhitektura historicizma u Hrvatskom primorju i Istri, *Historicizam*, knjiga I., katalog izložbe (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 17. 2. – 28. 5. 2000.), Zagreb, 2000., 221–229.

MANIN, MARINO, O djelatnosti Paula Kupelwiesera u Istri, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, 1995., 35–41.

NIEL, ALFRED, *Die K. u. K. Riviera. Von Abbazia bis Grado*, Graz – Wien – Köln, 1981.

Osterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950, sv. 4, Beč – Köln – Graz, 1969.

PERŠIĆ, MIRJANA, [Razvoj turističke arhitekture na zapadnoj obali Kvarnera](#), *Peristil, zbornik radova za povijest umjetnosti*, 31 (1998.), 167–172.

PERŠIĆ, MIRJANA, *Lovran – turizam i graditeljstvo*, Rijeka, 2002.

POZZETTO, MARCO, *Die Schule Otto Wagners 1894. – 1912.*, Wien, 1979.

POZZETTO, MARCO, *Max Fabiani*, Trst, 1998.

RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARIJA, [Preobrazba Opatije 1882. – 1897. – počeci turističke arhitekture](#), *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 26 (2002.), 132–48.

ZEDNICEK, WALTER, *Otto Wagner und seine Schule*, Wien, 2008.

Summary

Viki Jakaša Borić, Biserka Dumbović Bilušić

NEPTUN (BRIONI) HOTEL COMPLEX ON THE ISLAND OF VELIKI BRIJUN: CONSTRUCTION AND TRANSFORMATION

The text presents the transformation of the Neptun hotel complex on Veliki Brijun, based on the project by architect Eduard Kramer of Vienna and built between 1910 and 1912. Based on Kramer's projects, historical photo-documentation and analysis of the current condition, the hotel complex was examined in the context of hotel construction in the Kvarner area, which was transformed with the

development of tourism at the beginning of the twentieth century. The closed historicist concept was abandoned in favour of the more complex ground floor and open façades with loggias, as well as more social and recreational activities, which implied the introduction of public spaces such as a cinema, dance hall, music room, games room, indoor swimming pools, etc. At the same time, the Art Nouveau

vocabulary, along with modern elements, gained primacy over the earlier dominant neoclassical expression. However, the complex was significantly altered with a series of interventions after World War II. The intervention to Neptun III, the biggest building of the complex, based on a project by the Slovenian architect Vinko Glanz, is particularly interesting. For the planned meeting of representatives of non-aligned countries in 1956 on Veliki Brijun, Glanz was tasked by the SFRY government to transform the Neptun hotel complex, which represents the gateway to the island, in line with the political aspirations of Yugoslavia. The paper presents Vinko Glanz's unpublished designs for the reconstruction of Neptun III, as well as a conceptual design for the transformation of the entire complex. In addition to Glanz's interventions, other significant changes, like the reconstruction of the swimming-pool building and the Neptun II building, were identified. These interventions contributed to the complete differentiation of parts of the originally homogeneous unit, which opens up numerous questions regarding the future restoration and presentation of the complex.

Although the Neptun complex was built as a functionally connected unit with a consistent form, later interventions negated this fact. Each period transformed some buildings in accordance with the spirit of the time, or the historical and political context, not respecting their cohesion and relationship. This approach led to diversity and disparity, and also to complexity of the entire complex – which, in spite of everything, inherited cultural, historical and urbanistic-architectural values.

The complex, with Art Nouveau characteristics, from the time of investor Paul Kupelwieser and designer Eduard Kramer, presents the period when the hotel complex on Veliki Brijun was created, and from which one of the most sought-after holiday resorts of the Monarchy developed. As such, it occupies a significant place in the review of the first hotel buildings built for the conditions and climate of the region, and also in the wider context of tourism development in the northern Adriatic under the auspices of Austrian entrepreneurs and Viennese influence. This layer, except in the basic four-part concept of interconnected volumes, is preserved in the loggia system that appears as the dominant part on the main and back façades of Neptun III.

The transformation that Vinko Glanz carried out in the 1950s was an intervention in which the ideological component played a crucial role, giving the designer a problem with the presentation. The reduction of certain parts of Neptun III in favour of achieving straight lines and abstract forms deprived the entire complex of significant features. Even though he was aware of removing essential properties – decorative and imaginative aspects as an association with the aristocratic past of the island – Glanz retained the structure of the horizontal and vertical lines which formed deep loggias that are part of each room. This grid, purified and accentuated by the project, has remained the dominant manifestation and identity of Neptun III and can be assessed as the most valuable contribution to the reconstruction.

The third phase or layer is of interventions on Neptun II in the sixties, and the swimming-pool building in the late seventies, even though they were not the work of the same designer, nor did they derive from the same period. Regardless, they are the expression of the same artistic intention in the sense of reducing decorative elements in favour of an abstract composition of geometric character and purity. Each one carries certain qualities, although, in the context of the entire complex, they are in fact not uniform.

The complex is in need of a thorough reconstruction that will affirm its significant properties. In the abstract language of the 21st century, in conjunction with the sequence of transformations carried out in the 20th century, it is necessary to reshape certain parts of the complex in a way that will restore its uniformity and vividness of outline. In this sense, only Neptun III should be dominant and of accentuated verticals, while Neptun II should retain the character of a subordinate building with its shape adapted to the entire complex. The future project proposes to maintain and present the concept of the façade with loggias that was innovative when it was made, and is today a testimony to the strategic thinking and development of hotel architecture in this area.

KEYWORDS: Paul Kupelwieser, Eduard Kramer, Veliki Brijun, Neptun hotel complex, historicism, Art Nouveau, modern art, Vinko Glanz